

לומד בה חפינה — בהדי הדדי בסמוך לבית הטבילה, ולא תהיה לו טירחה לילך מצד לצד.

אי נמי תסגי ליה בחדא לשכה, הן לדירתו והן ללמוד חפינה, ומוכח מזה שבכוונה תחילה היו גורמים לו שיטרח, ומעתה הגון הוא שתהיה לשכת פרהדרין, שהוא גר בה, בצד צפון, והשניה שלומד בה חפינה בצד דרום.

שנינו במשנה: ואמרו לו הזקנים כשהשביעוהו: אישי כהן גדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושלחה בית דין.

והוינן בה: לימא תיהוי משנתנו, ששנינו בה שהכהן הגדול נחשב שלוחי הציבור, תיובתא דרב הונא בריה דרב יהושע.

דאמר רב הונא בריה דרב יהושע לענין מי שהדיר עצמו בהנאה מכהן, שדינו שאסור להכהן לעשות שליחותו של המודר, ומכל מקום מותר לכהן להקריב לו קרבנותיו, ומשום דהני כהני העובדים במקדש אינם מקריבים בשליחותו של בעל הקרבן אלא שלוחי דרחמנא נינהו, שכן נצטוו בתורה להקריב את קרבנותיהם של ישראל.

והוכיח רב הונא בריה דרב יהושע כדבריו, דאי אמרת שהכהנים שלוחי דידן נינהו בעבודתם, וכי מי איכא מידי [האם יתכן יט-ב הדבר] דאנן לא מציינן למעבד שהרי עבודת זר פסולה, ושלוחי דידן מצו עבדי, והלא כלל הוא בהלכות שליחות שאין השליח יכול לעשות מה שאין בכח המשלח לעשות בעצמו.

ומשנינן: מה שאמרו לו "אתה שלוחנו

שעליו לטבול, אזיל מצפון לדרום, וטביל שם, שהרי שם היה שער המים שמעליו בית הטבילה. ונמר שם חפינה בלשכת בית אבטינס, ואתי לבית המקדש ועביד עבודה כולי יומא.

ולאחר העבודה להדי פניא [לעת ערב] מדו עליה.

וכיון שעליו לטבול מספיק טומאת מי חטאת, הדר אזיל [חוזר והולך] לבית הטבילה שבדרום, וטביל שם.

ובעי מהדר ומיזל — ועליו לחזור ולילך ללשכתו שבצד צפון, ומינה.

ומי טרח מטרחינן ליה כולי האי! וכי ראוי להטריחו כל כך.

ודוחה הגמרא את ראיית רב פפא:

אלמה [וכי למה] לא נטריחנו? והרי הגון הוא הדבר דמטרחינן ליה טפי.

וטעם יש בדבר, דאי צדוקי הוא ואינו ירא שמים, ואינו מקבל על עצמו עבודת המקדש כשכרוכה בה טירחה, כדאי הוא לנו להטריחו, כדי שליפרוש מן העבודה. שהרי הצדוקים חשודים הם לשנות בעבודה.

אי נמי — עוד טעם יש להטריחו, כדי שלא תזוז דעתו של הכהן הגדול עליו, להתגאות בכתר כהונה גדולה שלו.

דאי לא תימא הכי שראוי לנו לגרום לו טירחה — נעבדינהו [היה לנו לעשות] לתרוייהו — בין את לשכת פרהדרין, שהוא דר בה, ובין את לשכת בית אבטינס, שהוא

פגע בו אביו שהיה אף הוא צדוקי, ואמר לו: בני, אף על פי שצדוקים אנו, מתיראין אנו מן הפרושים.

אמר לו בנו: כל ימי חיותי מצטער על המקרא הזה "ואל יבא בכל עת אל הקודש כי בענן אראה על הכפרת", שפירושווהו הצדוקים שלא כהלכה, שכאילו לא הותר להכנס לקודש הקדשים, אלא לאחר שכבר עלה ענן הקטורת על האש, ואמרת מתי יבא לידי מקרא זה ואקיימנו, עכשיו שנתמנתי כהן גדול, ובא לידי, וכי לא אקיימנו?

אמרו: לא היו ימים מועטים עד שמת אותו צדוקי והוטל באשפה והיו תולעין יוצאין מחוטמו, לפי שהחוטם הוא האבר הראשון שנכנס לפנים, וכיון שכנסתו שלא כהלכה היתה נענש באבר זה.

ויש אומרים: תיכף ביציאתו מקודש הקדשים להיכל ניגף.

דתני רבי חייא: כמין קול נשמע בעזרה כשיצא, שבא מלאך וחבטו על פניו, ונכנסו אחיו הכהנים להיכל, ומצאו סימן ככף רגל של עגל בין כתפיו, שכן נאמר על המלאכים "ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל". (56)

שנינו במשנה: אמר רבי זכריה בן קבוטל: פעמים הרבה קראתי לפניו בספר דניאל.

מתני ליה רב חנן בר רבא לחייא בר רב קמיה דרב: אמר רבי זכריה בן קבוטל, כפ"א ולא בכ"ת, ומחוי ליה רב בידיה

ושליח בית דין, אין פירושו שהוא שלוחם בעבודתו, אלא הכי קאמרי ליה: שבועה זו משביעין אנו אותה עליך, על דעתינו ועל דעת בית דין, שלא יעלה בדעתו להערים עליהם, ולכוין בקבלת השבועה, דברים אחרים שלא כפי כונת המשביעים.

שנינו במשנה: הוא פורש ובוכה והן פורשין ובוכין וכו'.

ומפרשין: שהיה הוא [הכהן הגדול] פורש ובוכה לאחר שהשביעהו, מפני שחשדוהו שהוא צדוקי, ואף הם שהשביעהו היו פורשין ובוכין, משום דאמר רבי יהושע בן לוי: כל החושד בכשרים לוקה בגופו, שכן מצינו אצל משה רבינו שאמר להקדוש ברוך הוא על בני ישראל במצרים "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, כי יאמרו לא נראה אליך ה'", ועל שחשד לחנם לקה מיד בגופו שאמר לו הקדוש ברוך הוא להביא ידו בחיקו, וכשהוציאה היתה ידו מצורעת.

ומבארין עוד: וכל כך למה הוצרכו לחשוד בו ולהשביעו?

כדי שלא יתקן מבחוי לבית קדשי הקדשים, את הקטורת על הגחלים, ואחר כך יכניס את המחתה והקטורת המוקטרת, בדרך שהיו הצדוקין עושין.

תנו רבנן: מעשה בצדוקי אחד — ששימש בכהונה גדולה ביום הכפורים — שהתקין הקטורת על האש מבחוי, [פירוש, בהיכל] ואחר כך הכניס לפנים, ביציאתו משם היה שמח שמחה גדולה.

56. ואף על פי שאין המלאכים רשאים להכנס למקדש בשעה שהכהן הגדול עובד שם, שנאמר

[עשה לו רב סימן בידו] שיש לומר "קבוטל", כבי"ת.

והינן בה: ונימא ליה מימר בפיו, ולמה הוצרך להורותו בידו.

ומפרשין: רב, קריאת שמע הוה קרי באותו זמן, ולא היה רשאי להפסיק בדיבור.

ותמהינן: וכי האי גוונא מי שרי דהפסיק בקריאת שמע, ואף שלא על ידי דיבור, והאמר רבי יצחק בר שמואל בר מרתא: הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתותיו ולא יורה באצבעותיו.

וכן תניא: הקורא את שמע, ובשעת מעשה מרמוז בעיניו, ומקרוץ בשפתותיו ומראה באצבעו, עליו הכתוב אומר: [ישעיה מג כב], "ולא אותי קראת יעקב".

ומשנינן: לא קשיא.

הא דאסור להפסיק אף שלא על ידי דיבור בפרק ראשון של קריאת שמע, שהכוונה מעכבת בו.⁽⁵⁷⁾

והא שהראה רב בידו, כי בפרק שני היה קורא.

תנו רבנן: נאמר בפסוק "ושנתם לבניך ודברת בם", וממעטינן שדוקא כשמדבר "בם", וקורא קריאת שמע,⁽⁵⁸⁾

יש לו להשמיע לאזנו מה שהוא מוציא מפיו, ולא בתפלה, שהרי כן נאמר בתפלת חנה "רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע".

וכן יש לדרוש "ודברת בם" שדוקא "בם" בדברי תורה יש לך רשות לדבר, ולא בדברים אחרים, כגון שיחת הילדים וקלות ראש.

רבי אחא אומר: "ודברת בם", עשה אותן קבע ואל תעשה עראי.⁽⁵⁹⁾

אמר רבא: השח שיחת חולין עובר בעשה, שנאמר "ודברת בם", ודרוש "בם", ולא בדברים אחרים.⁽⁶⁰⁾

רב אחא בר יעקב אמר: שאף עובר בלאו, שנאמר "כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר".⁽⁶¹⁾

"וכל אדם לא יהיה באהל מועד", אפילו אותם שנאמר בהם "ופניהם פני אדם", הכא שאני שלא הקטיר כמצותו. ריטב"א בשם הירושלמי.

57. כן פירש"י, והריטב"א הביא דעת הגאונים שאף למאי דקיימא לן שהכוונה מעכבת רק בפסוק ראשון אסור לרמוז ולקרוץ עד סוף פרק ראשון. וכן כתב הר"ף ברכות טז א, והטעם משום שעושה עראי, וראה להלן.

58. ובמאירי פירש כן אף לדברי תורה על פי הגמרא עירובין נד א "כי חיים הם למוצאיהם".

59. המהרש"א פירש דברי הגמרא לענין דברי תורה, שיהיה עיקר דיבורו בהם, וכן הוא בפירוש תלמידי רבינו יונה בברכות טז א. והגרעק"א פירש לענין קריאת שמע, וכדלעיל לענין איסור רמיזה.

60. ובאור שמח פ"א מהל' תלמוד תורה ה"ב כתב שדברי רבא הם למאן דאמר קריאת שמע דרבנן, אבל למאי דקיימא לן דקריאת שמע דאורייתא, אין פסוק זה עוסק בדברי תורה אלא בקריאת שמע. ועי' במאירי.

61. ופירש רש"י "לא יוכל" אין לך רשות,

מתניתין:

אם בקש הכהן הגדול להתנמנם בליל יום הכפורים, היו פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדא, שמשמיעה קול, כדי לעוררו, וכן היו אומרים לו: אישי כהן גדול, עמוד על רגליך, והפג [שחוק וטייל והסר שנתך] פעם אחת, על הרצפה.

ומעסיקין אותו בשעשועים שכאלו כל הלילה עד שיגיע זמן השחיטה של תמיד של שחר.⁽⁶²⁾

גמרא:

מאי אצבע צרדא?

אמר רב יהודה: צרתה דדא, פירוש, אצבע שהיא כמו אשה צרה לאצבע הזו [שתבואר מיד].

ומפרשין: מאי היא? למי אצבע זו צרה: — גודל.

שהיו מחברים את האצבע לאגודל, ושומטים אותה בכח על כף ידם, ועל ידי זה נשמע קול.⁽⁶³⁾

מחוי [הראה] רב הונא בידו, איך מכים

באצבע צרדא, ואזל קלא בכוליה בי רב, ונשמע קולו בכל בית המדרש.

שנינו במשנה: ואומרים לו אישי כהן גדול עמוד והפג אחת על הרצפה וכו'.

אמר רב יצחק: היו אומרים לו: הראה לנו על חדת [דבר חידוש].

ומפרשין: מאי היא?

אמרי ליה: אחוי [הראה] לנו איך עושים קידה, והיא מין השתחויה שבה הוא שוחה עד שמגיע לארץ, בלא שיהיה גופו נוגע בארץ.

שנינו במשנה: ומעסיקין אותו עד שיגיע זמן השחיטה.

תנא: לא היו מעסיקין אותו בכלי שיר, לא בנבל ולא בכנור, אלא היו משוררין לפניו בפה.

ומה היו אומרים: את הפסוק "אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו", כדי להורות לו שבלא שתהיה עבודתו רצויה לפני הקדוש ברוך הוא, אין טרחתו בעבודה שוה כלום, ולכן עליו להזהר שתהא עבודתו לשם שמים.

עוד שנינו בברייתא: נהגו מיקרי ירושלים

אלו שהיה הוא תורם את הדשן בחצות, ושאר הכהנים היו מפנים את שאר הדשן, והוא חוזר לו אצל פרחי כהונה שהמשיכו להעסיקו כל הלילה.

63. ורבינו תם פירש שהכוונה לאצבע שלישית הקרויה "אמה", שקולה נשמע יותר בכח, והיא נחשבת צרה של האגודל, שיותר משתמש בה עם האגודל.

ומהרש"א ציין לאיסור "לא תוכל לאכול בשעריך" שתרגומו "לית לך רשו".

62. נחלקו הראשונים בדין תרומת הדשן האם אף היא בכלל עבודת יום הכפורים שאינה כשירה אלא בכהן גדול, ולכאורה ממשנתנו זו מוכח שהכהן הגדול לא היה עובד עד שחיטת תמיד של שחר, וכתב המאירי לדעת ראשונים

מתוך השנה אית ליה רשותא לאסטוני, אבל ביומא דכיפורי לית ליה לשטן רשותא לאסטוני.

מתניתין:

נאמר בתורה [ויקרא ו ב ג]: "צו את אהרון ואת בניו לאמר: זאת תורת העולה, היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר. ואש המזבח תוקד בו.

ולבש הכהן מדו בד, ומכנסי בד ילבש על בשרו, והרים את הדשן אשר תאכל האש, את העולה על המזבח. ושמו אצל המזבח."

בפסוקים אלו נתפרשה מצות תרומת הדשן, שהיה על הכהנים להרים מן המזבח, בכל יום, לכל הפחות שיעור קומץ, מדשן הקרבנות שהוקטרו על המזבח, ולהניחו ליד המזבח.

משנה זו מפרטת זמני תרומת הדשן, וכדלהלן:

בכל יום היו תורמין את המזבח בזמן קריאת הגבר, או סמוך לו, בין סמוך לו מלפניו ובין לאחריו.

וביום הכפורים היתה תרומת הדשן מחצות הלילה.

וברגלים שהיו בו קרבנות רבים, והוצרכו לפנות את המזבח, מריבוי הדשן שהצטבר שם, כדי להקריב תמיד של שחר, לפיכך היו תורמין את המזבח מסוף האשמורה הראשונה שהוא שליש הלילה.

ולא היתה קריאת הגבר — ברגלים — מגעת, עד שהיתה העזרה מלאה מישראל

שלא היו ישנן כל אותו הלילה, ועוסקין בתורה, כדי שישמע הכהן הגדול קול הברה, נועל ידי זה לא תהא השינה חוטפתו.

תניא: אבא שאול אומר: אף בגבולין — לאחר חורבן הבית — היו עושין כן, כלומר, שנעורין כל הלילה, אלא שעל ידי זה פעמים שהגיעו לידי כך שהיו חוטאין.

אמר אביו ואיתמא רב נחמן בר יצחק: מה ששנינו שהיו חוטאים, תרגומא [תפרשנה], על העיר נהרדעא, דאמר ליה אליהו הנביא לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: אמריתו [כלומר, תמהים אתם] אמאי לא אתי משיח.

והא האידנא יומא דכיפורי הוא שהוא מקודש ביותר, ואף על פי כן אבעול בלילה זה כמה בתולתא בנהרדעא.

אמר ליה רב יהודה לאליהו הנביא: והקדוש ברוך הוא מאי אמר.

אמר ליה אליהו: הקדוש ברוך הוא אומר שיש לישראל להתנצל מפני שיצר הרע מחטיאם שנאמר "לפתח חטאת רובין ואליך תשוקתו".

אמר ליה רב יהודה: ושטן מאי אמר.

אמר ליה אליהו: השטן אינו אומר כלום, לפי שהשטן, ביומא דכיפורי, לית ליה רשות לאסטוני, ואינו מקטרג כלל.

והוינן בה: ממאי שאין רשות לשטן לקטרג ביום הכפורים.

אמר רמי בר חמא: תיבת "השטן", בגמטריא תלת מאה ושיתין וארבעה הוי.

הרי שרק בתלת מאה ושיתין וארבעה יומי